

СКИЦА ЗА БИОГРАФИЈАТА НА ВАНЧО ПРКЕ—СЕРМЕН

Во историјата на народноослободителното движење на Штип, Белград, Битолско и Леринско, иако за релативно краток период, забележана е и дејноста на Ванчо Прке—Сермен.

Роден е во Серменин во 1921 година, но одраснат во Штип. Токму во оној град кој, како и цела Македонија, во периодот меѓу двете светски војни беше објект на невиден политички терор. Духоот на прогонувањата на сè што беше прогресивно, и сè македонско постојано висеше над сето население, па и над психата на младиот Ванчо. Наспроти желбата на великокрпската власт, примената на денационализацијата и теророт уште повеќе придонесува за давање отпор и дигање на македонското национално сознание.

Тешките економски услови што владееја во Македонија, а посебно во Штип уште повеќе ја дополнуваа сликата на животот во провинцијата. Па, сепак, Ванчо Прке се најде на гимназиската клупа. Како ученик во гимназијата за време на обновата на партиската организација во Штип 1935—1937 година, вниманието на партиските кадри го привлече Ванчо и тој беше вклучен во редовите на прогресивната средношколска младина.

Во 1937 година, на негова иницијатива, во штипската гимназија се формира една младинска група. Од нејзините редови во наредните години израснаа раководни и младински и партиски кадри. Поради ова, може слободно да се рече дека Ванчо Прке спаѓа во онаа група револуционери за кои се вели дека уште млади се вклучиле во напредното работничко движење.

Уште во гимназијата Ванчо Прке се јавуваше како неуморен младински раководител од широк мапштаб, Според постојните прилики, тој секогаш изнаоѓаше соодветни форми за да ѝ пристапи на работничката и на средношколската младина. Согледувајќи ги неговите способности, партиската организација му ја довери на ракување библиотеката со над двесте книги. Тој самиот читаше многу, но што е позначајно, со голема упорност ги даваше книгите да ги читаат симпатизерите и на членовите на разни воспитни групи.

Спроти Втората светска војна и фашистичкиот напад на Југославија, сите слоеви, а посебно работничката класа во помалите градови, каков што беше Штип, преживуваа тешки денови. Работничкиот дел го сочинуваа малку на број монополски работници, и тие во неколкуте мали претпријатија. Сè друго беше занаетчиско и полестопанско неквалификувано и ниско платено работништво. Во ваквите услови КПЈ правеше напори да ја опфати работничката класа. Во редот на прогресивните луѓе активирани во овој процес спаѓа и Ванчо Прке. Генерациите околу него го знаат како неуморен организатор на излети на работничката и средношколската

младина. Излетите ги ползуваше Партијата како легална форма за политичка работа. За време на излетите централна личност скоро секогаш беше Ванчо Прке. Тој наоѓаше теми за разговор како за училишната, така и за работничката младина. Неговата интелигенција доаѓаше до израз и на излетите. Штом ќе се појавеше некој соработник на полицијата, тој сосем незабележано ја менуваше темата, така што и оние што го слушаа сметаа дека така треба да биде. Младите луѓе секогаш со ентузијазам ги слушаа неговите зборови за светлата иднина и за излезот од националното и социјалното ропство во кое се наоѓаше македонскиот народ.

Непосредно пред војната, дел од младината во Штип припаѓаше кон КПЈ или пак младинците беа нејзини симпатизери. Меѓу другиот дел михајловистите се обидуваа да најдат свои приврзаници, а и љотикевците беа активни. Во борбата против љотикевците во гимназијата учествуваа и имаа водечка улога Ванчо Прке и Славчо Стојменски. Непосредно пред војната, при избирање управа на литературната дружина, Ванчо Прке во својот реферат ја разобличи декадентската литература и нејзините приврзаници — љотикевците. Во управата не влезе ниеден љотикевец.

Пред германскиот напад на Југославија, Ванчо Прке учествуваше и во напредното студентско движење на Белградскиот универзитет. По свршувањето на гимназијата со одличен успех, се запиша на студии во Белград. Таму се вклучи во студентското движење и беше примен за член на КПЈ. Одушевен од еланот и од полетот што владееше кај студентската младина, кога се врати во Штип имаше желба да се создаде масовна партиска организација. Додека беше уште во Белград тој набавуваше литература и, на враќање, донесе два куфера книги, кои веднаш почнаа да кружат меѓу организираниите луѓе.

На 27 март 1941 година училишните власти ги изведоа учениците на манифестации. Меѓутоа, манифестациите беа претворени во демонстрации и во израз на незадоволство, при кое зеде видно учество и Ванчо Прке, како фигура со јасно определен мироглед и со јасен став кон претстојните настани.

По навлегувањето на германските војски, иако немаше директива од повисоките партиски форуми, организираната младина и симпатизерите околу неа, под раководство на Сермен, се зафатија со собирање оружје, муниција, машини за пишување и др.

За време на интерегнумот, т.е. пред доаѓањето на бугарската власт, членовите на КП, меѓу кои во тие дни челно место зеде Ванчо, покажаа висока национална и политичка зрелост. Тие им се спротивставија на претставниците на великокрпската власт принудувајќи ги да го урнат споменикот на ген. Ковачевиќ, но истовремено ѝ се спротивставија на онаа група што сметаше дека, штом ќе дојдат Бугарите, борбата е завршена. Прогресивните сили сметаа дека допрва треба да почне борбата за извојување национална слобода.

Давајќи ваква оценка за создадената ситуација со априлските настани во 1941 година, кога стигна директивата на ПК на КПЈ за Македонија за предавање на оружјето, Ванчо Прке не можеше да се помири со таков еден акт ниту пак да сфати дека такво нешто може да има логична смисла во дадената воено-политичка ситуација. Затоа и тој се спротивстави на директивата за предавање на оружјето, токму тогаш кога беше настанат моментот за вооружена борба. Тој свесно пројави партиска недисциплина и, заедно со другите свои соборци, не го предаде еднаш собраното оружје.

По капитулацијата на старата Југославија, во Штип се вратија повеќе луѓе што биле на студии или на работа во разни краишта на Југославија. Некои од нив веќе беа членови на КПЈ, како: Љупчо Арсов, Исак Сион и др. Во ова време во Штип немаше партиска организација. Затоа, како прва задача, се постави прибирање на постојните неповрзани членови на КПЈ и формирање местен комитет.

Познавајќи ги отпорано како комунисти, групата на чело со Љ. Арсов се поврза со Киро Кукушов и со Ванчо Прке. Оваа група ги изврши сите подготовки и, по два месеца, т.е. при крајот на јули, во Штип беше формиран Местен комитет на КПЈ. Него го сочинуваа: Љупчо Арсов, Киро Кукушов, Ванчо Прке, Васо Догандиски и Ленче Арсова. Ванчо Прке го доби младинскиот сектор за работа. Формирањето на МК на Штип претставуваше голем успех за партиската организација не само за Штип туку и за цела Источна Македонија.

Партиската организација во Штип си постави задача да работи на омасовување на членството. Изворот на кадри беше младината раководена од Ванчо Прке. Тој уште во јуни оформи скоевски актив на Штип. На чело на активот беше Ванчо Прке, а членови беа: Димче Беловски, Ацо Шопов, Васка Донева, Славко Јовев и др. Сите членови на скоевскиот актив раководеа воспитни групи младинци. Подоцна од овој актив беше оформен скоевскиот актив на гимназијата.

И во условите на окупацијата Ванчо Прке изнаоѓаше и ги развиваше легалните форми на дејствување на младината. Тој разви широка дејност преку читалиштето „Гоце Делчев“. Неделно еднаш или двапати масовно се собираа младинци во читалиштето, каде што се читаа раскази и песни. Ванчо Прке со особена радост ги рецитираше Рафиновите стихотворби „Ленка“, „Тутуноберачите“ и др. Но, наскоро полицијата ја спречи оваа дејност.

Во летото и есента 1941 година, иако под полициски набљудувања, тој интензивно работеше. Влезе во партискиот актив за работа на село. Ванчо Прке и Тошо Арсов го извршија организирањето на селаните во с. Долани.

По повикот на новото покраинско раководство да се организираат партизански одреди, МК на Штип донесе решение да подготви партизански одред. Се формира воен штаб и се направи

список на лицата што требаше да го сочинуваат идниот партизански одред. Меѓу нив беше и Ванчо Прке, како иден командант на партизанскиот одред. И покрај извршените подготовки, по директива на Покраинскиот комитет, формирањето на одредот беше одложено за подоцна.

Во текот на последните месеци од 1941 година, под притисок на полицијата, Ванчо Прке, еден од најактивните членови на партиската организација на Штип и член на Месниот комитет, беше принуден да помине во илегалство. Меѓутоа, неговата дејност и натаму продолжи со несмалено темпо. Подоцна се префрли во Скопје, на илегална работа, а во август 1942 година беше веќе во Битолско. Тој се наоѓаше меѓу оние илегалци што се готвеа да заминат во партизанскиот одред „Даме Груев“.

Офанзивата на бугарската војска и полиција на Бигла и Ресенско против одредот „Даме Груев“ го спречи приливот на нови борци. Тогаш се реши од расположивите и од нови борци да се формира нова партизанска единица. При крајот на август 1942 година Ванчо Прке и Ѓоре Велковски заминаа по партиска работа од с. Лавци во Битола. Иако имаа уредни лични карти, еден полицаец се обиде да ги одведе во полицискиот участок. Но и двајцата успеаја да се ослободат од полицаецот во непосредна близина на участокот и да се вратат во Лавци. Тогаш од селото беа извлечени надвор сите илегалци поради претпазливост. Утредента војска го блокира селото и ги претресе околните планински места. Групата не беше откриена. Во наредните денови се зголеми бројот на борците и, во првата половина на септември, беше формиран одредот „Јане Сандански“. Партиската организација го избра Ванчо Прке за политички комесар. Од овој момент пред неуморниот Ванчо се отвораа нови перспективи за работа носејќи ја одговорната должност — политички комесар. Што е позначајно, тој станува политички комесар во мошне тешки услови. Притисокот на окупаторот врз селата стануваше секојдневно посилен. Окупаторот ги затвораше селаните од цели села, врските меѓу партиските организации и воените комитети често се прекинуваа.

Ванчо Прке скоро секоја вечер слегуваше во селата во подножјето на Пелистер и одржуваше состаноци со партиските организации, прибираше доброволци и го зајакнуваше народноослободителното движење, на кое полицијата му наносуваше удари.

Неговата политичка работа во одредот беше на висина. На состаноците се изучуваа револуционерното минато, борбата и развојот на Партијата, правата на работничката класа и на целиот народ. Пред борците Сермен одржуваше предавања: „Фашизмот — ударна тупаница на меѓународната реакција“, „За должностите на членовите на Партијата“, „За гемициите“ и др. Со особена љубов им ја читаше и разработуваше книгата на Алексо Стефанов „Спомени за борбите, во времето на Илинден 1903 година“. Борците се воодушевуваа од херојството на Ордан Пиперката и др. Се читаа

билтени, радио-весници и други материјали за борбите на партизаните во другите краишта на Југославија. При сево ова, Сермен се афирмира како добар познавач на настаните и личностите од револуционерното минато на нашиот и на другите народи.

Поради мошне тешките услови да се одржи целината на одредот на битолскиот терен, во почетокот на октомври се донесе решение одредот да се подели на групи за полесно дејствување и опстанок. Дел од одредот мина во Леринско. Тогаш се воспостави контакт со претставници на КПГ. Од водените разговори меѓу претставниците на двете партии КПЈ и КПГ за одбележување е составенот во с. Каленик, каде што учествуваше и Ванчо Прке. Тогаш на претставниците на КПГ им беше укажано на недемократските и антимакедонските ставови на КПГ. И уште повеќепати Ванчо Прке дискутираше, преговараше и се бореше за признавање на правата на македонскиот народ во тој дел од Македонија.

Во почетокот на ноември одредот „Јане Сандански“ се готвеше да ја изведе акцијата на железничката станица Српци Беранци, на пругата Битола—Прилеп. Иако политички комесар на одредот, Ванчо Прке, преслечен како шумар, денски изврши извидување на станицата. Вечерта неговата група му отвори пат на одредот за да ја освои станицата. Акцијата имаше силен политички ефект зашто дојде во време кога окупаторот пропагираше дека во Битолско се ликвидирани партизанските сили.

Во средината на декември одредот „Јане Сандански“, по директива на Главниот штаб, тргна кон манастирот Чебрен, во Мариово, за да се состане со прилепскиот одред „Горче Петров“. Поради разбивање на прилепскиот одред, битолскиот одред „Јане Сандански“ се најде во незгодна положба, а уште повеќе Ванчо Прке, како негов политички комесар. Излез се најде со решението одредот да се врати на стариот терен. По спојувањето на одредите „Јане Сандански“ и „Даме Груев“, во новиот штаб Ванчо Прке беше избран за заменик на политичкиот комесар.

Една од значајните акции на одредот „Даме Груев“ се одигра во с. Буф. На митингот говореше Ванчо Прке за целта на Народно-ослободителната борба на македонскиот народ, за корените на таа борба во традициите на Илинден, зборови со радост слушани од селаните.

При формирањето на петте обласни комитети и на петте оперативни зони, на колку што беше поделена Македонија по доаѓањето на Светозар Вукмановиќ, Ванчо Прке беше земен предвид за военото раководство на четвртата оперативна зона. Во април 1943 година Ванчо Прке се врати во Штип. Тоа означуваше крупен момент во напорите за формирање партизански одред. Иако илегалец, тој обиколил повеќе партиски и скоевски организации. Средбата со Ванчо за сите беше настан од посебно значење. Тогаш Сермен по цели ноќи им збореше на идните борци за партизанскиот живот и за своето учество во Западна Македонија. Тој го

подигаше духот кај членството раскажувајќи за масовноста и за силата на народноослободителното движење во Западна Македонија.

Откако завршија почнатите подготовки за формирање одред, на 19 мај 1943 година Сермен, со група од 9 вооружени борци, замина за Плачковица со цел во наредните денови уште 60 души да се приклучат кон првата група. Новиот одред „Гоце Делчев“ стигна во Шиничко, кај с. Градец. Борците останаа да преденат во една колиба. Откриени од соработниците на окупаторот, беа принудени да прифатат борба. По борба од околу еден и пол час со надмоќниот непријател, одредот беше разбиен. Меѓу тројцата загинати во текот на судирот беше и Ванчо Прке. Загина на 22-годишна возраст. Соработниците на бугарскиот окупатор и полицијата добија парични награди и одликувања за сторениот злочин.

Мечтите да се формираат големи партизански одреди низ Македонија Сермен не успеа да ги доживее. Неговиот живот згасна близу до родниот крај пред четврт век. Загина оној Сермен кој за својата 6—7 годишна револуционерна работа дигна на борба луѓе од разни социјални средини и кој на ниеден окупатор и на туѓа власт не сакаше да им даде мир, туку беше во постојана борба за национално и социјално ослободување на македонскиот народ.

ЛИТЕРАТУРА ЗА ВАНЧО ПРКЕ

— А(постолски), Љ(убен): Одважни револуционер Ванчо Прке. — Инвалидски лист, 30. V. 1959, XXXVI, бр. 22. — Бак, Ружа: Сермен ја исполни задачата. — Н. М. 4. VIII. 1957, XIII, 3984. — Бражански, Димче: Два месеци со двајца народни херои — Спомени за Ванчо Прке и Благој Јанков-Мучето. — Народен глас, Штип, јули 1959, јубилејно изданис. — Ванчо Прке-Сермен (1921—1943). — Трудбеник, 2. X. 1948, IV, 40(140). — Ванчо Прке-Сермен. — Млад борец, 23. VI. 1945, II, 28. — Груевски Трајчо: Спомени за Ванчо Прке-Сермен, август 1942 — април 1943. — Н. М. 2. II. 1951, VIII, 1890. — Константинов, Хр. д-р Душко, и д-р Милош и Цангаровски Коста-Кочо: Летопис на Вториот реонски комитет на КПЈ — Битола. (1941—1944). Битола, 1963. — Милевски-Добри, Димче: Секавања за Сермен. — Пелистер, Битола, 22. IV. 1963, II, 2. — Милевски-Добри, Димче: Секавања за народниот херој Ванчо Прке-Сермен (I—II). — Н. М., 25 и 26. VI. 1959, XV, 4630 и 4631. — Минанева М(ара): Последно видување. Спомен за народниот херој Ванчо Прке-Сермен. — Просветена жена, јули—август 1960, XVI, стр. 2—3. — Мокров, Боро: Ванчо Прке го моите секавања. — Н. М., 21. V. 1953, X, 2646. — На 22 декември денот на ЈА се положија венци на борците паднати во борбата против фашизмот Ванчо Прке и Славчо Стојменов. — Народен глас, 27. XII. 1947, IV, 80. — Прке Ванчо-Сермен. — Информативни приручник о Југославији, 1951, I, бр. 10—11, стр. 466. — Пркев Ванчо-Сермен. — Зборник народних хероја Југославије, Београд, MCMLVII, стр. 651. — Синадиновски, Ј(аким): Ванчо Прке-Сермен. — в-к. „11 октомври“, 11. X. 1949, I, 3. — Тодоровски, Миле — Ивановски, Владо: Штип во Народноослободителната борба. Астибо. I—XX век. Скопје, 1964, стр. 75—93. — Шопов, Ацо: Неколку средби со Ванчо Прке. — Н. М., 7. X. 1949, VI, 1479